

ANKETA SODOBNOSTI XVIII:

Evropska poezija danes (I. del)

Spremna beseda

Ciril
Zlobec

Čeprav se zavedamo, da tudi v svojih presojah sedanjosti vse teže shajamo brez zgodovinskega spomina, posameznikovega in narodovega, se vendar še zmerom prepogosto prepuščamo slepilu, da je naša, slovenska usoda nekaj čisto posebnega. V dobrem in slabem smislu, odvisno od našega vsakokratnega razpoloženja. In prav to razpoloženje je v odnosu do našega zgodovinskega spomina zdaj nečimrno počutje, ker dan, ki ga živimo, pritiska na živce, zdaj resnična teža usode, ki je ne moremo odločilno spremeniti in se ji lahko le upiramo, saj je pogosto že tudi upor sam po sebi, kot osveščena moralna drža, dejanje, ki nam pomaga živeti z večjo vero vase. Nekaj te nečimrnosti in usojenosti hkrati je že v naši predstavi o položaju našega narodnega ozemlja: včasih (vse redkeje) se vidimo »v srcu Evrope«, vse bolj pogosto in vse bolj jasno pa občutimo, da smo resnično in nespremenljivo ukleščeni med dvoje civilizacij, ki se, zaverovani vsaka v svojo ideologijo in prakso, bolj izpodjedata kot dopolnjujeta, med dva nasprotna politična bloka, med dvoje svetov, ki navsezadnje le morata živeti skupaj, čeprav imata vse manj skupnega.

In v tem plemenitem srcu in/ali krvavem primežu Evrope se Slovenci tudi ta trenutek sprašujemo in moramo spraševati, kje in kaj smo in kaj zmoremo in moramo biti. Takšna avtorefleksija je za nas že od nekdaj značilna. Vse bolj pa se tudi zavedamo, da je sleherno razmišljanje o sebi odločilno povezano tudi z razmišljanjem, ki nam ga namenjajo drugi, predvsem pa z razmišljanjem, ki ga drugi posvečajo temeljnim vprašanjem našega skupnega evropskega bivanja.

In kaj ima pri tem opraviti poezija?

Moram priznati: tudi sam sem na to pomislil šele pozneje, v drugi fazi te ankete, ko so začeli prihajati prvi odgovori. Prvotna zamisel je bila bolj »priložnostna«, razgledovala se je skoraj samo znotraj območja poezije kot umetniškega dejanja posameznika. Odločilno jo je najbrž spodbodlo šele spoznanje, da je treba vsaj kdaj za kdaj spet sestaviti širše okvire, znotraj katerih se dogaja tudi naša poezija, za katero od Prešerna sèm vemo, da mora biti slovenska in evropska hkrati. Tudi zaradi tega je kritičen pogled v evropski prostor lahko ploden, pomaga nam, da se presojamo tudi primerjalno. Smo poseben, samotni otok ali sicer droben, pa vendar razpoznaven del skupnega sveta? Je poezija, naša in drugod po Evropi, še toliko središčna in samosvoja, da je še zmerom družbeni in politični dejavnik? V tem smislu namreč, da je dejavno navzoča pri oblikovanju in ohranjanju naše notranje podobe in drža, da na kaj vpliva, da je pri čem pomembnem navzoča, da se v imenu najboljšega v človeku vsaj upira vsemu, kar danes tako kot zmerom razžira naravno dostojanstvo človekovega življenja. In vse to na način, ki poezijo ohranja kot poezijo,

v središču vsega in ničemur podrejeno, celo znotraj nje same bolj odvisno od pesnikove zvestobe ustvarjalnosti kot od njegove volje, da si jo podreja v svoje glasništvo. In prav s tega vidika — biti dejavnik družbenega vpliva in hkrati od ničesar in nikogar odvisen — je najbrž tudi položaj današnje slovenske poezije precej nejasen. Priča smo celo posebnemu paradoksu: čim bolj glasno je javno razmišljanje o poeziji (torej tudi zunaj stroke), tem bolj se poezija sooča s silami, ki jo odrivajo na družbeni rob. Pri tem seveda ne gre samo za poezijo v njeni verzni podobi, temveč za vse človeške dejavnosti, ki jih označujemo s pojmom umetnost.

Pred trinajstimi leti (1970) smo si v Sodobnosti omislili podobno anketo, pravim podobno, ker se vendarle v nečem bistvenem razlikuje od sedanje: takrat so pesnike izbirali kritiki in tolmačili, predvsem kot literarni pojav, njihove pesmi; tokrat pesniki sami izbirajo svoje pesmi in govorijo o svojem globljem odnosu do njih: prek svojega izbora pesmi in prek svoje razlagalne besede (napisane posebej za Sodobnost ali vzete iz kakega starejšega teksta, ki pa ga tudi ta trenutek priznavajo za svoj credo) tolmačijo svoje videnje sveta in časa. In branje tega je tudi za nas nadvse ohrabrujoče:

podoba sveta in časa in slutnja prihodnosti sta v besedi pesnikov sicer prav tako svarilni kot v zaskrbljenih apelih ne najbolj mogočnih politikov in gospodarstvenikov, toda poezija je kljub temu zmožna verjeti tudi »tri minute pred dvanajsto« v zmagujočo moč človeškega razuma, ki da je še zmerom znotraj magnetnega vpliva poezije, ta pa da je, vsaj v odločilnih trenutkih, vendarle »v središču vsega živega«, čeprav na videz na obrobju, zunaj polja slišnosti tistih, ki bi ji morali prvi in najgloblje prisluhniti: vse manj zanesljivi urejevalci našega sveta in življenja. Realno stanje v svetu poezije je nekakšna prisposoba za zaželeno stanje v realnem svetu politike: v podrobnostih (pesniki in posamezne pesmi v primerjavi med sabo) je poezija nespravljivo različna, nestrpna in zanikajoča, toda v svoji temeljni sporočilni etiki, v spoštovanju življenja, je presenetljivo enotna. Tudi v tej anketi. Nasilja — v nasprotju s politiko, gospodarstvom in z mnogimi področji znanosti — v njenih številnih iskanjih izhodov iz zagate sveta in človeka ni. Morda zato, ker zna tudi v neznatnostih odkriti največje dragocenosti, največjo dragocenost tudi v neznatnosti sebe: »... človek, ki stopi na ulico s stihom kakega pesnika na ustih, ne bo nikoli ostal ravnodušen do trpljenja tistih, ki ga obkrožajo« (Štefan Aug. Doinaş).

Prav to, se zdi, je temeljna preokupacija današnje evropske poezije: biti (kljub razlikam in nasprotjem znotraj same sebe) celovito navzoča v času in prostoru, da bi s toplim dihom svoje besede tajala v nas (čisto odtajati je ni več mogoče) vsesplošno ravnodušnost, ki vse bolj postaja naš vsakdanji, morda že kar pogubni način življenja.

Poezija je nepretrgano spraševanje o sebi in prav zato tudi nepretrgano spraševanje o svetu. Zato tudi v tej anketi tolikšno soglasje pesnikov različnih domovin, družbenih sistemov in osebnih prepričanj. Poezija postaja bolj ambiciozna kot kadarkoli doslej: ponuja se nam kot način življenja, polemično do drugih, kot alternativa, kot izhod. Takšno jo vidijo in doživljajo pesniki, ki se posmehujejo slonokoščenim stolpom vzvišene osamljenosti, a se hkrati zavedajo odgovornosti in pomena nepodkupljivih ubesedovalcev pesniškega v človeku, čemur teoretični pravijo spoj med osebnim in splošnim, kar da je ena najbolj trdnih vrednot poezije.

Najbrž bi kazalo tudi v naših prerekanjih o poeziji jemati v razmislek takó ali podobno mišljen smisel poezije, kajti sleherna pesem, ko je z recitacijo ali natisom izročena javnosti, ni več zgolj-osebna zadeva, ampak tudi izzivalno ponujena osnova za dialog, čeprav je hkrati res, da pesnik, dandanes morda bolj kot kadarkoli doslej, v svoji temeljni človeški legi »trdovratno ponavlja svoj jaz tudi takrat, ko je njegovo srce odprto v solidarnostni mi« (Grytzko Mascioni). Usoda poezije je torej paradoksalna: vztrajno, trmasto zagovarjanje celovitosti človekovega jaza, njegove posebnosti in drugačnosti, hkrati pa tudi priznavanje smisla v skupnosti, ki pa ne sme biti razosebljena posplošitev, pritlehna, pod surovim valjarjem kolektivne ideje do nerazpoznavnosti sploščena »izenačenost« vseh in vsega.

In če so to vprašanja in stiske in odgovornost današnje evropske poezije, je najbrž upravičena misel, da je v tem našem času vse več razlogov, ki po dovolj dolgem obdobju igre in eksperimenta spet usmerjajo pesnike v neke posebne vrste angažiranost, ki jo je mogoče razumeti kot odgovorno prizadevanje za čisto človečnost, neobremenjeno s parcialnimi, razrednimi, socialnimi, političnimi in drugimi interesi. Vsaj v Evropi ali: v Evropi bolj kot drugod. Seveda se ob tem lahko vprašamo, ali je takšna usmerjenost plodna, vsaj v načelu pa vendar velja, da je današnja poezija ena najbolj odprtih doslej: srečujemo se z demokratično, pluralistično poezijo, v neizmerljivi razpon zajeto vsoto najrazličnejših osebnih poetik, kar naj bi okrepilo njeno navzočnost v našem času in kar po svoje tudi najbolj ustreza našim različnim, vse bolj diferenciranim potrebam po njej.

Je takšna potreba živeti poezijo res potreba? In če ni, ali jo je še mogoče oživeti, jo ubraniti? Evropski pesniki, tudi ti, ki so se odzvali na našo anketo, so o takšni potrebi prepričani, hkrati pa se prav tako vsi, brez izjeme, z blago samoironijo obregajo ob to svoje prepričanje, ki je ves čas tako nedvoumno blizu dvoma.

So dileme, stiske in odgovornost slovenske poezije kaj drugačne? Vsaj del odgovora je najbrž mogoče odkriti tudi v tej anketi, če primerjamo našo izkušnjo s tu objavljenim gradivom.

P. S.: pri pritegnitvi nekaterih pesnikov so pri tej anketi sodelovali tudi Slavko Fras (Ernst Jandl, Michael Krüger), František Benhart (Miroslav Holub), Rosana Čop (Eugène Guillevic), Anna Bochman in Joanna Pomorska (Marian Grzeźczak, Zbigniew Herbert) ter Petru Krdu (Ștefan Aug. Doinaș). Vsem iskrena hvala.